

Pohujšanje v dolini šentflorjanski. Ivan Cankar. Farsa v treh aktih. O delu in o kritiki.

Zopet smo gledali novega Cankarja na slovenskem odru, novega in zelo cankarskega Cankarja. Trikrat, pri premieri in pri dveh reprizah sta se zabavala snob in mob in še tisti redki nekateri, ki so stopili v skromno svetišče naše pasterke Taliže z očmi, vrednimi večera s Cankarjevo firmo.

Gospoda kritiki so v nekritičkem zanosu že tolikanj predrdrali vsebino „Pohujšanja v dolini šentflorjanski“, da bi se mi zdelo škoda lepe farse, če bi se vrgla k njih čedi še moja malenkost. Snov ni nova, to so tudi zapazili naši Atenci, ki jim bodi čast in slava zdaj in na veke, amen. V posameznostih jo že poznamo iz „Štefana Poljanca“, iz „Mesečine“ in iz drugih Cankarjevih zgodb, poznamo nje tendenco iz značaja Cankarjeve umetnosti, kakršna je v celoti, in si razlagamo nje namen po stališču, ki ga zavzema avtor v veliki Sahari naše umetniške produkcije in po vrednosti lavorik, ki mu jih vije toli hvaležna domovina, poosebljena v nekritikih in v kritikastrih.

Pribijmo to: „Pohujšanje v dolini šentflorjanski“ je ostra, strupena, besna satira na slovenske literarne in umetniške razmere, in če priznavamo, da je pravična in zaslužena, bomo rekli, da je strašna. Pene, ki so bruhnile nanjo, so priznanje in so logično tisti uspeh, ki ga je avtor pričakoval, bolje rečeno: hotel. Cankarjev bič je škorpion, pa najsi pada v hiperbolah in parabolah, ali naravnost, v premi črti, ki je umevna tudi povprečni bistrumnosti. V „Pohujšanju“ je seveda vse simbolika; za vsem se skriva globlji zmisel: za nemoralnostjo Šentflorjančanov, za očetovstvom rodoljubov, za njih suženjskim kotavom, ki ga naposled naredo čudesni Jacinti v še bolj suženjski nestrpnosti, ki jih kmalu navda proti gospodstvu umetnika, in v himni sv. Alojzija, ki jo zapoje nazadnje v naivnem veselju nad odhodom Petra Kobarja, ki je prišel z Jacinto po svoje zmagoslavje in jih zapušča sredi svatbe, on, ki je vzkliknil že v drugem dejanju:

— Za malo je umetniku,
da bi nad to golaznijo kraljéval!

Z rezgetom veselja so konstatovali umni Radamantje, da farsa manjka dramskega zapletka, ki igra vendar toliko vlogo v naših šekspirstvih s kobilami in brez kobil. Dramski zapletek! Dramska tehnika! Kako šolarski se mi vidi ta ugovor! V peti šoli sem hotel pisati veliko dramo „Solzislav Hejslovan ali sedem naglavnih grehov“; vzel sem knjigo „Die Kunst, Dramatiker zu werden, oder untrügliche Anleitung, Tragödien, Komödien, Schwänke und Librettos binnen acht Tagen zu verfassen und niederzuschreiben“. Prepisal sem si shema in sem napolnil ekspozicijo, višek, preobrat, katastrofo in vse drugo z grozopolnimi in sila genljivimi dogodki; vso to rusko salato sem prelil v pravilne kvinarje in ko je bila gotova, sem zardel in sem jo raztrgal, dasi sem bil v peti šoli. So pa možje, ki se iz pete šole sploh ne ganejo. Evo vam jih, na izbiro; skoro bodo po vinarju ducat, tolika je njih konkurenca med seboj. Dramska tehnika! Tehniko si dela talent sam, tehnika se ravna po snovi in po značaju snovi; česar ne bi prenesla „Phédra“, „Julij Cezar“ in „Devica Orleanska“, da navedem par primerov, to je „Pohujšanju“ pogoj. Tehnika je takrat slaba, kadar gledalci zaspe; in še takrat ne vedno, ker so gledalci, ki zaspe zaradi lastne neumnosti. Ali ste pa videli občinstvo pri Cankarjevi farsa, kako je z napetostjo sledilo „konfuznemu delu brez dramskega zapletka“ in je spremljalo dejanje za dejanjem s frenetskim ploskanjem?

Cvetle so glose k temu ploskanju . . . Gotovo: mnogo jih je prišlo prvokrat zaradi „pohujšanja“. In bili so nezadovoljni, ker ga niso našli dovolj. Ampak, za Kriščevo voljo, ljudje moji dragi, hiša je bila vendar trikrat natlačeno polna! In ves ta čas je opravljala vaša takozvana kritika svoj prijazni posel! Drugič so gledalci vendar umeli, in navzlic temu jim je ugajalo; kdor se je kremžil, je vedel zakaj . . .

Čisto prepričan sem in pozitivno vem, da bi bil Cankar zadovoljen z manjšim aplavzom, morda celo z drugimi rečmi; ampak, njegova smola je ta, da je vihtel jermen satire z roko umetnika in da je ustvaril umotvor, ki se ne posreči vsakomur, kdor pri nas krpa in krpani. Strup je postal estetska naslada, in tisti, ki se je poharlekinil, ni kapucin, temveč Šentflorjančan. Ta neuspeh je po mojem za avtorja pravična kazen. Za malo je umetniku, da bi se s to golaznijo boril! In čestitam Cankarju na tem lepem neuspehu . . .

Bila bi neumnost ali laž, če bi kdo rekel, da imajo biti osebe rodoljubov šentflorjanskih osebe in ne personifikacije. V vseh od prvega do zadnjega se predstavlja pred vsem lenoba in zabitost gotovega miljeja, in ne toliko tistih, ki molče, temveč tistih, ki govore, ker ne marajo ostati filozofi . . . Tista lenoba je to, tista ošabna in bedasta lenoba, ki si igra narod, igra družbo, igra kulturo, igra mecenatstvo in igra svoje dolžnosti do vsega tega: na mizi mora stati šampanjec, ampak ker je predrag za skopuha, naj bo bakrska vodica z Močtovo etiketo. Tako; gostija je prirejena, zbrani so gostje, dvigne se napitnica: „Slavna gospodal Mi — naša — lepa naša — dični — mnogozaslužni — domovina — krepko naprej — ne vdajmo se — Triglav — Adrija — bela Ljubljana!“ In tako dalje, mnogo lepih besed in polovico toliko slabega dela, pri vsem tem pa niti najmanjšega poštenega stremljenja. Da bi vendar že enkrat vrag pobral našo slavno letargijo! Tja, kjer bič satire ne zadeva, pač tudi ne pada; punctum!

Cankar je podal v „Pohujšanju“ chef d'oeuvre; če premore slovenska dramska literatura lepši akt od drugega v tej farsii, pa naj me pri priči — pardon, skoraj sem se zagovoril. Če to ni poem! In njegovi kritiki so dozoreli za Smrekarja, njih pobalinstvo za bič. Mislim tukaj dnevno in deloma tudi periodsko časopisje; rado-veden sem, kaj si mislijo v tujini, ko vidijo, kako nizke cunje si pripenja ponekod umetniška ocena. Poštena je bila samo v „Narodu“ in v „Dom in Svetu; gospod dr. Lampe je povedal o „Pohujšanju“ sicer tisto, kar smo pričakovali, toda kot zastopnik načelne katoliške kritike je osramotil rokovnjače, ki so se iz osebnosti do golega slekli ne le gentlemanskega, temveč tudi rokovnjaškega takta.

Uprizoritev je bila tako dobra, kakor dobre smo mogli pričakovati, a ne tako fina, kakor bi se je bili želeli. Relativno izborna je bila kreacija gospe Kreisove kot Jacinte: živa, naravna, izrazovita, simboliški vlogi prikladna. Ostale moči, pred vsem gg.: Dragutinović, Danilo in Povhe, za njimi drugi v manjših vlogah, so po možnosti storile svojo dolžnost.

In zdaj naj še povem, da to ni kritika, ker kritike ni. Pravica publike je, da ploska ali žvižga, kar ji drago; in pravica filozofov, da molče. Pokalpal nam ne boste hodili nad umetnost, zdaj ne in ne na večne čase. Ako so prizadeti rado-vedni, zakaj da ne, sem jim na razpolago še v bodoče, drugje, in jaz, ne uredništvo.

Vladimir Levstik.